

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОУСВІДОМЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

В умовах сучасної дійсності набувають особливого значення концептуальні положення модернізації вітчизняної системи вищої освіти згідно з Болонською декларацією, оскільки її інтеграція в європейський соціокультурний і освітній простір потребує значного підвищення ефективності навчально-виховного процесу, зокрема в напрямку формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів, які повинні володіти не тільки конкурентоздатним трудовим ресурсом, але і перспективним трудовим потенціалом. Ставлення до обраної професії, уміння побачити її зі сторони та себе в ній – грає велику роль у становленні особистості як професіонала.

Багато наукових праць присвячено особистісному розвитку студентів, професійної діяльності, професіоналізації особистості та самоусвідомлення професійної діяльності майбутніх фахівців (Г. Балл, А. Богуш, Н. Кичук, З. Курлянд, А. Линенко, Р. Хмелюк та ін.), виявлення суті, етапів і детермінуючих чинників процесу становлення професіонала і суб'єкта діяльності, а також оптимізації професійної підготовки і умов здійснення успішної професійної діяльності (Б. Ананьєв, Е. Зеєр, С. Климов та ін.).

Теорію ігрового та інтерактивного навчання досліджували І. Абрамова, Н. Борисова, І. Іванов, Д. Кавтарадзе, Л. Петровська, В. Платов, В. Рибальський, О. Смолкін, Т. Чепель та ін.

Метою статі є висвітлення шляхів використання інтерактивних методів навчання в процесі формування професійного самоусвідомлення фахівців вищих технічних навчальних закладів.

Професійне самоусвідомлення набуває важливого значення для професійного становлення майбутнього фахівця і має свій специфічний професійний зміст, який включає сукупність професійних знань, умінь і навичок з фахових та фундаментальних дисциплін, зокрема рівня власної професійної компетентності, знання умов професійного самовдосконалення. Професійне самоусвідомлення дає можливість молодому спеціалісту стати конкурентоспроможною особистістю в умовах сучасного ринку, який орієнтується на високу якість результатів праці.

Професійне самоусвідомлення це розуміння себе, своїх дій, норм, моделей поведінки, згідно з ідеалом та вимогами майбутньої професійної діяльності, а також оцінка себе як фахівця (задоволення або незадоволення результатами своєї професійної роботи).

Однією з педагогічних умов формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів є використання інтерактивних методів навчання в навчально-виховному процесі як шлях до формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів.

Сьогодні вже неможливо викладати дисципліни традиційно, коли в центрі педагогічного процесу знаходиться викладач, а студенти пасивно сприймають матеріал та виконують його вимоги.

Упровадження інтерактивних методик при викладанні фахових дисциплін дає змогу докорінно змінити ставлення до об'єкта навчання, перетворивши його на суб'єкт. Студент стає співавтором лекцій, семінарських занять тощо. Підхід до майбутнього фахівця, який знаходиться в центрі процесу навчання, ґрунтується на повазі до його думки, на спонуканні до активності, на заохоченні до творчості. Цей підхід добре відомий ще з праць Л. Виготського, П. Гальперіна, В. Шаталова, В. Дяченка, С. Шевченка, Ш. Амонашвілі та ін. Він полягає насамперед у підвищенні навчально-виховної ефективності занять, і як наслідок - у значному зростанні рівня реалізації принципів свідомості, активності та якості знань, умінь і навичок, які набули студенти. Це сприяє не лише глибшому розумінню навчального матеріалу, а й розвитку мислення.

Термін "інтерактивний" прийшов до нас з англійської і має значення "взаємодіючий". Існують різні підходи до визначення інтерактивного навчання. За своєю природою, воно означає здатність взаємодіяти чи знаходитись в режимі бесіди, діалогу з чим-небудь (наприклад, комп'ютером) або ким-небудь (людиною). Отже, інтерактивне навчання – це перш за все діалогове навчання, під час якого здійснюється взаємодія викладача та студента [1].

Метою інтерактивного навчання є розвиток особистості майбутнього фахівця, насамперед, - різноманітних форм мислення кожного студента у процесі засвоєння знань, а визначення конкретних цілей і завдань освіти розглядається як цілісна взаємодія всіх учасників навчально-виховного процесу, в якому вони виступають суб'єктами занять, спілкування та організації. При цьому, взаємодія між викладачем та студентами має суб'єкт-суб'єктний характер. Викладач повинен віддавати перевагу не інформаційно-контролюючій функції, а організаційно-стимулюючій, культивує демократичний стиль керування, підтримує ініціативу студентів та має настанову на співпрацю та солідарну відповідальність за її результати. Новий тип навчання сприяє переосмисленню самоцінності знань як головного показника освіченості людини – вони перетворюються на засіб розвитку особистості майбутніх фахівців. Зростає роль уміння добувати й узагальнювати інформацію з різних джерел.

Сутність інтерактивних технологій полягає в тому, що навчання відбувається завдяки взаємодії всіх тих, хто навчається. Це суспільна діяльність, в якій викладач та студенти є суб'єктами навчання. Викладач є лише керівником розумової діяльності студента, спрямовує її, допомагає, послуговуючись фактами, дійти певних висновків. Завдяки цим методам, студенти засвоюють усі рівні пізнання (знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінка), розвивають критичне мислення, рефлексію, вміння розмірковувати, розв'язувати проблеми. Навчальний процес відбувається за умов постійної активної взаємодії всіх студентів.

Основна відмінність інтерактивних вправ і завдань від звичайних полягає в тому, що вони направлені не тільки і не стільки на закріплення вже вивченого матеріалу, скільки на вивчення нового. Сучасна педагогіка багата цілим арсеналом інтерактивних підходів, серед яких можна виділити наступні:

- творчі завдання;
- робота в малих групах;

- навчальні ігри (ролеві, ділові й освітні ігри, імітації);
- використання суспільних ресурсів (запрошення фахівця, екскурсії);
- соціальні проекти та інші позааудиторні методи навчання (змагання, радіо, газети, фільми, спектаклі, виставки, уявлення, пісні і казки);
- розминки;
- вивчення і закріплення нового матеріалу (інтерактивна лекція, робота з наочною допомогою, відео- та аудіоматеріалами, "студент у ролі викладача", "кожен навчає кожного", мозаїка, використання питань, Сократівській діалог);
- обговорення складних і дискусійних питань, проблем ("Займи позицію (шкала думок)", проектна техніка, "Один – удвох – усі разом", "Зміни позицію", "Карусель", "Дискусія в стилі телевізійного ток-шоу", дебати, симпозіум);
- розв'язання проблем ("Дерево рішень", "Мозковий штурм", "Аналіз казусів", "Переговори і медитація") та ін. [2].

Інтерактивні методи навчання можна класифікувати за кількома ознаками. Так, наприклад, дослідник М. Кларін, в основу класифікації поклав принцип активності. Науковець пропонує методи фізичної, соціальної, пізнавальної активності. Прикладами фізичної активності є зміна робочого місця, запис та ін. Учасники включені в соціальну активність тоді, коли ставлять запитання, відповідають тощо. Приклади пізнавальної активності: доповнення учасниками викладеного матеріалу, виступ як джерело професійного досвіду, самостійний пошук розв'язання проблеми [3]. Треба зазначити також, що всі три види активності взаємопов'язані.

Розрізняють також модель групового вирішення проблем за допомогою метафоричного мислення, яка має назву "синектика". Це модель групової творчої діяльності та навчального дослідження, яка розробляється в зарубіжній педагогіці з 1960-х років. Синектика охоплює досвід застосування відомого методу групової генерації ідей, який має назву "мозкової атаки", або "мозкового штурму". "Мозкова атака" є одним із системних методів пошуку, який ефективний в активізації колективної творчої діяльності [2].

Так, використовуючи метод "мозкової атаки" в нашому дослідженні, ми намагалися стимулювати спільну пошукову навчальну діяльність студентів у вирішенні навчальних завдань з використанням домислів, сміливих гіпотез, "хибних ідей" та інтуїтивних рішень, яка була заснована на емоційно-образному, метафоричному мисленні.

Наступний метод інтерактивного навчання це дискусія. Дискусію як навчальну форму роботи зі студентським колективом, ми намагалися не перетворювати на псевдообговорення, псевдопошук різних завдань, а робили її проблемною, використовуючи згорнуті форми дискусії:

- "круглий стіл": бесіда, в якій на рівних брала участь невелика група студентів, при цьому відбувався обмін думками як між студентами, так і з "аудиторією";
- "засідання експертної групи" ("панельна дискусія"): проходило спільне обговорення запропонованої учасниками групи проблеми (з визначеним заздалегідь головою) та обговорення доповіді (досить стислої, в якій кожен доповідач висловлював свою позицію);
- "форум": обговорення, що нагадувало "засідання експертної групи", у ході якого ця група обмінювалася думками з "аудиторією";
- "дебати": формалізоване обговорення, яке було побудоване на основі виступів учасників-представників двох протилежних команд-суперників та заперечень до цих виступів, варіантами такого обговорення були "британські дебати", що нагадували процедуру обговорення проблемних питань у Британському парламенті.
- "засідання суду": обговорення, що імітувало слухання справи в суді, на якому чітко розподілялися ролі всіх учасників.

Теоретичне значення інтерактивних методів виявлялося в тому, що вони сприяли формуванню комунікативної культури студентів, розвитку толерантності, емпатії, взаємоповаги, стали ефективним засобом висловлювання та доведення своїх ідей, думок тощо.

До інтерактивних методів навчання належать також ігрові методи, які володіють певним потенціалом в забезпеченні професійного розвитку фахівців, дозволяють удосконалювати діяльність і створювати нові моделі професійної практики, що відповідає цілям актуалізації майбутнього професіоналізму в сучасних умовах.

Ряд активних методів навчання одержав загальну назву "ділові ігри". Як відомо, ділова гра – це форма відтворення предметного і соціального змісту, професійної діяльності спеціаліста, моделювання відносин, характерних для цієї діяльності як цілого [5]. За допомогою ділових ігор ми намагалися сформулювати у студентів цілісне бачення професійної діяльності, її динаміки; розвивати проблемно-професійний і соціальний досвід, та теоретичне і практичне мислення в майбутній професійній сфері.

В нашій експериментальній роботі використовувалися рольові ігри для загального ознайомлення з навичками та для залучення уваги студентів до конкретної проблеми. Рольові ігри — це прояви поведінкового компоненту діяльності людей. Вони можуть набувати різних форм: від простих (мінімальних) дій до складного ряду дій. Також вони допомагали формувати такі важливі ключові якості майбутніх фахівців, як комунікативність, толерантність, вміння працювати в малих групах, самостійність мислення та ін.

Такий метод інтерактивного навчання, яким є портфоліо, – націлений на формування певного стилю розумової діяльності, оцінювання та атестації студентів [6]. Ми використовували різні види портфоліо: "робочий портфоліо", "шоукейс портфоліо" і "портфоліо для записів". Сутність "робочого портфоліо" полягала в збиранні студентом матеріалу для своєї атестації. Фасилітатор мав можливість оцінити рівень професійного зростання студента протягом певного часу. Залучення студентів до самоатестації й оцінювання себе допомогло їм оволодіти власним навчанням, розвивало почуття власної відповідальності, самооцінки та самоаналізу за цей процес.

У нашій експериментальній роботі проводилися портфоліо-конференції, на яких відбувалася атестація цього виду студентської роботи, спільно аналізуючи та оцінюючи вміння та здібності студентів. При цьому була можливість вивчити ідеї, інтереси, звички, загальні здібності і ставлення до навчальних цілей майбутніх фахівців, і що найголовніше, встановили цілі самокерування та самовдосконалення.

При використанні технології портфоліо студента ми дотримувалися наступних принципів:

- в основному змісті навчального портфоліо – показати все, на що студент спроможний, продемонструвати його

найбільш сильні сторони, максимально розкрити творчий потенціал; особливо важлива форма оцінки, яка полягала в зміщенні акценту з того, що студент не знав й не вмів, на те, що він найкраще знає й уміє з цієї теми, в інтеграції якісної оцінки, і нарешті, у переносі педагогічного наголосу з оцінки навчання на самооцінку;

– прищеплювання навичок аналізу майбутньої професійної діяльності, самоорганізації, самоконтролю, самооцінки, позитивного ставлення до сторонньої критики своєї діяльності;

– самосвідомість результатів навчання студентом і розуміння ним їх динаміки.

До інтерактивних методів у вищій школі також належать практичні заняття-конференції, де відпрацьовуються комунікативні, вербальні, дискусійні вміння, які необхідні майбутнім фахівцям [7]. На таких заняттях майбутні фахівці мали змогу "перевтілитися" в дослідників з конкретної проблеми, яка була зазначена у планах до заняття. Студенти розподілялися на дослідників-доповідачів, опонентів та учасників конференції. Обирався керівник секції та секретар. Головним завданням було підготувати студентів до участі в конференціях різного рівня, тому питання до семінарського заняття були доповідями науковців з різних країн світу. Отже, на практичних заняттях такого типу використовувалися також рольові ігри. Виступи учасників оцінювалися колективно.

Висновки. Таким чином, використання інтерактивних занять у дослідно-експериментальній роботі дало змогу: підвищити ефективність занять, інтересу майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів до майбутньої професійної діяльності; розвивати комунікативні навички та вміння, емоційні контакти між студентами (уміння жити в діалоговому середовищі; розуміння, що таке діалог і навіщо він потрібен); формувати аналітичні здібності, відповідальне ставлення до власних вчинків (здатність критично мислити; уміння робити обґрунтовані висновки; вміння вирішувати проблеми і конфлікти; ухвалювати рішення і нести відповідальність за них); навички планування (здатність прогнозувати і проектувати своє майбутнє); навички самоконтролю та самооцінки.

Перспективи подальших досліджень полягають у необхідності з'ясування впливу використання інтерактивних методів навчання на професійне самоусвідомлення майбутніх фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 375 с.
2. Кашилев С.С. Интерактивные методы обучения педагогике: Учеб. пособие – Мн., Выш. шк., 2004. – 176 с.
3. Кларин М.В. Интерактивное обучение – инструмент освоения нового опыта: [Из опыта внутрифирм. обучения-тренинга и бизнес-консультирования] / М.В. Кларин // Педагогика. – 2000. – № 7. – С. 12-18.
4. Коротаева Е. В. Технология обучения в интерактивном режиме / Коротаева Е. В. // Мир образования - образование в мире. – 2003. – № 4. – С. 132-143.
5. Пидкасистый П.И., Хайдаров Ж.С. Технология игры в обучении и развитии. – М.: Роспедагенство, 1996. – 268 с.
6. Пометун О., Пироженко Л. Интерактивні технології навчання: теорія і практика / Пометун О., Пироженко Л. – К., 2002. – 136 с.
7. Суворова Н. Интерактивное обучение: новые подходы / Суворова Н. // Инновации в образовании. – 2001. – №5. – С. 106-107.

Подано до редакції 12.08.09.

РЕЗЮМЕ

На сучасному етапі Україна чітко визначила орієнтир на входження в освітній і науковий простір Європи, здійснює модернізацію навчальної діяльності в контексті європейських вимог та Болонського процесу. У зв'язку з цим, важливого значення набуває підготовка висококваліфікованих фахівців, формування їхньої професійної компетентності, мобільності, підвищення мотивації до навчальної діяльності, а також формування професійного самоусвідомлення. У статті розглядаються інтерактивні методи навчання студентів як одна з педагогічних умов формування професійного самоусвідомлення.

Ключові слова: самоусвідомлення, мобільність, інтерактивні методи.

Е.В. Завалевская ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМОСОЗНАНИЯ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ВЫСШИХ ТЕХНИЧЕСКИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ РЕЗЮМЕ

На современном этапе Украина четко определила ориентир вхождения в образовательное и научное пространство Европы, осуществляет модернизацию учебной деятельности в контексте европейских требований и Болонского процесса. В связи с этим, важное значение приобретает подготовка высококвалифицированных специалистов, формирование их профессиональной компетентности, мобильности, повышения мотивации к учебной деятельности, а также формирование профессионального самосознания. В статье рассматриваются интерактивные методы обучения студентов как одно из педагогических условий формирования профессионального самосознания.

Ключевые слова: самосознание, мобильность, интерактивные методы.

O.V. Zavalevska USAGE OF INTERACTIVE METHODS IN EDUCATION AS A PEDAGOGICAL REQUIREMENT FOR FORMATION OF FUTURE SPECIALISTS' PROFESSIONAL SELF-CONSCIOUSNESS SUMMARY

At the present stage Ukraine clearly determined the guideline of entering European educational and scientific space; it realizes modernization of educational activity in the context of European demands and the Bologna process. Due to this, training highly proficient specialists, formation of their professional competence, mobility, increasing motivation for educational activity, as well as formation of professional self-consciousness assume great importance. The article analyzes some interactive methods of students' education as one of pedagogical requirements for formation of professional self-consciousness.

Keywords: self-consciousness, mobility, interactive methods.